

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

וְגַם לְלוֹט הֶחֱלָף אֶת אַבְרָם הָיָה צֶאֱן וּבָקָר וְאֶהֱלִים:
(יג, ה)

יש להבחין שגבי אברהם אמר הכתוב "וְאֶבְרָם כְּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֵה כֶּסֶף וּבְהֶבֶב", ואילו לוט היה לו רק "צֶאֱן וּבָקָר וְאֶהֱלִים".

וטעם הדבר הוא מפני שמתנת פרעה לאברהם הייתה בעיקרה מקנה כמו שנאמר "וְלֹאֲבְרָם הֵיטִיב כְּעִבְרָה וַיְהִי לוֹ צֶאֱן וּבָקָר וְחֲמֹרִים וְעֶבְדִּים וְשִׁפְחָת וְאֵתְנָת וְגַמְלִים", רק שברכו ה' בכל משלח ידו ועשה חיל בנכסיו, וכבר בזמן היותו שם היה לו כסף וזהב, בניגוד ללוט שנותר רק עם המקנה שקיבל בזכות אברהם.

וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זִרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֶבְדֻם וְעֲנֻ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: (טו, יג)

העולה מהפסוקים שארבע מאות שנה אלו מחושבות מזמנו של יצחק, שמיני אז כבר היו נקראים גרים בארץ, והחלה להתקיים הגזירה.

והמתבונן יראה שטעמי המקרא מחלקים את הפסוק לג' תקופות, כפי שאכן אירע בהמשך: ראשית "יָדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זִרְעֲךָ" - זהו מה שהתקיים בחייו של יצחק, שהיו כגרים בארץ. ולאחר מכן - "בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם" - אשר זה התקיים בירידת יעקב ובניו מצרימה, כאשר בהמשך - "וְעֶבְדֻם וְעֲנֻ אֹתָם", בדור שלאחר השבטים, וחותם הפסוק שכל זה יתמשך על פני - "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה".

וְנָתַתִּי לָךְ וּלְזִרְעֲךָ אֶתְרִיף אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל אֶרֶץ
כְּנָעַן לְאַחֲזֹת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: (יז, ח)

בני ישראל בבואם לארץ לא זכו לרשת אלא ארץ שבעה עממין מתוך אותם עשרה שהובטחו לאברהם אבינו. אבל לעתיד לבוא עתידים לקבל את כל ארץ יש ישראל כולה, כמו שהבטיחנו הכתוב: "וְאִם יִרְחִיב יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלָּה כְּאֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאַבְרָהָם וְנָתַן לָךְ אֶת כָּל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָתֵת לְאַבְרָהָם: כִּי תִשָּׁמֶר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לְאַהֲבָהּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ וּלְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו כָּל הַיָּמִים" (דברים יח, ט).

וכאן בפסוק זה באו ב' הבטחות לאברהם: תחילה "אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם" - זהו כנגד ארץ שבעה עממין שקיבלו תחילה, ועל כן כינה הכתוב בלשון עראי 'מגוריר', כיוון שגם ירושה זו הייתה כמגורי עראי. והדר הבטיחו "אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֹת עוֹלָם" - זהו ארץ ישראל השלמה שיזכו לקבלה לעתיד לבוא לאחוזות עולמים, כאשר יעשו רצון ה' בלבב שלם כל הימים.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם שְׂרִי אֲשֶׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרִי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: (יז, טו)

יש להבחין שכלפי אברהם נאמר - 'והיה שמך אברהם' - בלשון עתיד, ואילו גבי שרה אמר הכתוב - 'כי אם שרה שמה'.

והטעם פשוט - דאחר שכבר נקרא אברהם אב המון גויים, מתחייב מאליו ששרה יהיה שמה, שתהיה כשרה על כל אלו.

לב לרעת – ענין בפרשה

התחלך לפני והיה תמים – אהבת הבורא שלא על מנת ליטול שכר

מעשי אבות סימן לבנים – מלמדים אותנו חז"ל. אם בכל התורה נדרש עמל והתבוננות כדי ללמוד ולהבין ולהשכיל, כאשר מדובר על מעשיהם של האבות הקדושים – המלאכה קשה שבעתיים, כאשר כשאר חלקי התורה מה שלא נתבאר במקומו יילמד סתום מן המפורש, אבל מעשי האבות נכתבו כולם בתורת 'סימן' שעלינו לפענח את משמעותו, ולכל פרט ופרט יש בו משמעות וחשיבות כדי ללמדנו ולהדריכנו בנתיבות דרכי ה'.

לאור האמור נבוא ללמוד על חזרתו של אברהם ממלחמת המלכים. התורה מספרת ששנים יצאו אז לקראתו – מלך סדום ומלכי צדק מלך שלם. שני ההפכים המנוגדים ביותר שהיה ניתן למצוא באותו דור, בעוד מלכי צדק היה מלך ירושלים וכהן לה', מלך סדום לעומתו עמד בראשו של המקום השפל ביותר בעת ההיא.

וכאשר נבוא לעיין בפרטיו של אותו מעשה נראה שכל אופן כתיבתו טעונה יישוב. התורה פותחת "וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סֹדֶם לְקִרְאָתוֹ אַחֲרֵי שׁוֹבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת כְּדָרְלֶעֶמֶר וְאֶת הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל עֶמֶק שְׁוֵה הוּא עֶמֶק הַמֶּלֶךְ", ואינה מגלה לנו מה היה בפיו של מלך סדום, אלא מיד עוברת לדבר על עניין אחר – "ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון, ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לא-ל עליון קנה שמים וארץ, וברוך א-ל עליון אשר מגן צריה בידה וימן לו מעשר מכל". כאשר מיד לאחר מכן חוזר הכתוב למה שפתח בו – עניינו של מלך סדום אשר יצא לקראת אברהם להציע לפניו לקבל את רכוש המלחמה וביקש בתמורה את נפשות העם – "ויאמר מלך סדום אל אברהם תן לי הנפש והרכש קח לך".

פרשת ברית בין הבתרים שבאה מיד לאחר מכן, פותחת בפסוק – "אחר הדברים האלה היה דבר יי אל אברהם במחנה לאמר אל תירא אברהם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד". ונמנו וגמרו המפרשים כולם – הן מפרשי הפשט והן בעלי הדרש, ד'אחר הדברים האלה' קאי על מלחמת המלכים שקדמה לה, אם ע"פ פשוטו שהיה ירא אברהם שמא יקומו עליו כל העמים שגלחם בהם, ועל כן אמר לו ה' – אל תירא אברהם, ואם ע"פ מדרשו שהיה ירא שמא ימעטו לו מזכויותיו ולא יהיה ראוי לכל אותם הבטחות. אבל בין כך ובין כך יש לשאול, שהרי בין מלחמת המלכים לברית בין הבתרים קדמה ובאה פרשת מלכי צדק ומלך סדום, ואם כן – עדיין צריכים אנו לביאור כיצד יש לכך משמעות בברית בין הבתרים שבאה לאחר מכן.

והנה מה שנאמר הכתוב על מלכי-צדק 'והוא כהן לא-ל עליון', יביא אותנו לשאלה, הרי היו צדיקים ועובדי ה' גם לפני אברהם, ובייחוד מלכי צדק שעליו מצינת התורה בפירוש שהיה כהן לה' באותו הדור, ומדוע בחר ה' דווקא באברהם ובזרעו.

והנה בגמ' מובא שבאמת ראוי היה מלכי צדק להיבחר לכהן עולמים לפני השם, רק שהפסיד את כל כהונתו על ידי מעשה זה: "ביקש הקדוש ברוך הוא להוציא כהונה משם, שנאמר: והוא כהן לאל עליון, כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה מאברהם, שנאמר: 'ברוך אברהם לא-ל עליון קנה שמים וארץ, וברוך א-ל עליון', אמר לו אברהם: וכי מקדימין ברכת עבד לברכת קונו? מיד נתנה לאברהם". הרי שנתבארה לנו הסיבה מחמתה הפסיד את כהונתו.

ולענייננו למדנו שבאמת רק מחמת מעשה זה נבחר אברהם, ואשר על כן בברית בין הבתרים שבאה מיד לאחר מכן מדגישה התורה שהייתה דווקא 'אחר הדברים האלה' – אחר שהפסיד מלכי צדק את כהונתו לאברהם, ועל כן זכה שנכרתה עמו ברית מאת ה'. רק שעדיין עלינו להבין מפני מה נכנס עניינו של מלך סדום בינותם, וכיצד באמת נכשל מלכי צדק בדבר זה.

והנה ברמב"ן ציין שיש להבחין במה שהזכיר מלכי צדק את הקב"ה בתור 'א-ל עליון' – שמשמעותו – הכוח הנעלה מעל כל האלים והכוחות כולם, ואילו אברהם הזכירו בתורת 'השם א-ל עליון' – הוסיף להזכיר שם ה' לפניו. ומכאן ואילך סתם כדרכו ולא זכינו שיפרש לנו את משמעות הדברים.

וייתכן שבהמשך הדברים על מלך סדום יש בכדי לבאר לנו כוונתו. במעשה של מלך סדום אנו מוצאים שיצא לקראת אברהם כדי לבקש ממנו את כל נפש אנשי עירו ובתמורה לתת לו את כל רכוש המלחמה. עצם הצעה זו מלווה בפליאה, באשר לא נחשד מלכם של אנשי סדום בצדקות יתירה, כמו שאמר הכתוב 'ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד', וברור שלא נדבת ליבו היא שעמדה מאחורי הצעתו לתת לאברהם את הרכוש. ואכן אברהם הוכיח את כוונתו הנסתרת שהייתה טמונה במעמקי ליבו - שכל נתינה זו אינה באה אלא כדי שיוכל לעמוד ולומר 'אני העשרתי את אברהם'.

מעשה זה ישפוך לנו אור גם על מעשהו של מלכי צדק. אף שהיה ההיפך הגמור של מלך סדום - אם האחרון היה ראש ממלכת הרשע בדור ההוא, הרי שמלכי צדק היה ראש וראשון לעובדי ה' באותה התקופה, אבל עדיין, יש במעשהו של מלך סדום בשביל להאיר לנו על דבריו של מלכי צדק ועל הסיבה לכך שהפסיד את כהונתו לאברהם.

אנשי אותו הדור היו עובדי אלילים. מהות עבודת האלילים הייתה שאדם היה עובד ומקטיר לאיזה כוח או מזל המשמש בעולם, כדי שיעשה עבורו את רצונו וצרכיו. והנה בניגוד לאנשי דורו שהיו עובדים כל אחד לאל אחר, מלכי צדק היה כהן לא-ל עליון, הנעלה מעל כל הא-לים והכוחות כולם. אבל גם צורת עבודתו הייתה ככל אנשי דורו, שעבדו על מנת שייטיב לו ויעשה רצונו, כמו שאנו יכולים ללמוד ממה שברך את האלוקים רק מחמת שהיטיב לאברהם. ועל כן אמר לו אברהם, וכי מקדימים ברכת עבד לברכת קונו, כל נשכח מי משמש את מי - הקב"ה ברוך ומבורך בעצם, ולא רק כאשר הוא מגלה את טובתו עלינו.

מלכי צדק - שם בנו של נח היה. על נח נאמר "צדיק תמים היה בדורותיו". 'בדורותיו' - דייקא, שהרי כל עבודתו הייתה רק לפי דרגת דורו, וכמו שדורשים חז"ל ממה שנאמר 'את האלוקים התהלך נח', שהיה צריך סעד לתמכו, והיה צריך לראות את הנהגת ה' בכדי לעבדו. וכמו כן גם שם בנו - כל מה שברך את ה' הוא מחמת שהנהגתו נגלתה על אברהם. אבל זה בדיוק מה שבא אברהם העברי לחדש - אופן של עבודת השם גם כאשר הכול נסתר ונכסה, גם כשלא מבינים את משמעות המקרים - 'התהלך לפני והיה תמים'. ועל דא הפסיד מלכי צדק את מעלתו, מפני שתמה זמנה של הנהגתו, ומסר את כהונתו לרעהו אברהם אשר אורו החל להפציע בעולם.

וזהו בעצם לב ליבה של ברית בין הבתרים. אברהם לא קיבל תשובה לשאלה - מה תיתן לי ואני הולך ערירי, אלא רק הוסיף והובטח שנית שלא יגרם החטא, ומכאן ואילך - האמין בה' ויחשבה לו צדקה - למרות כל השאלות שנשאלו בלתי פתורות ולמרות כל הסתירות שעדיין קיימות.

נמצא שגם לפני אברהם אבינו היו עובדי ה' בעולם, אבל כוונתם הייתה למען ייטב להם - כמו שהוכח בברכתו של מלכי צדק. גם לפני שנטע את אוהלו היו אנשים שעשו חסדים, אבל כל נתינתם לא הייתה אלא נטילה לצורך עצמם - כפי שהוכח על כוונותיו הנסתרות של מלך סדום. אברהם היה הראשון אשר עבד את בוראו לא בשביל להשיג איזה דבר, אלא הלך אחריו בתמימות בכל אשר יביא עליו, והיטיב לבריותיו לא כדי לקבל מהם משהו בתמורה, אלא רק חסד לשמו.

בתארים רבים ניתן לכנות את אברהם אבינו, אך דומה שעיקר מהותו הייתה בהיותו 'עמוד האהבה' - וכל חייו היו מתוך אהבת הבורא והטבה לברואיו, כמו שאמר הכתוב "כִּי יִדְעֵתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת אֲחֵרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ יְיָ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט". מרכז חייו ופועלו סבב סביב האהבה הגדולה הלזו.

בימים אלו חלה עת הסתלקותו של מורי ורבי הגאון המופלא רבי לייב מינצברג זצוק"ל. מקץ שנתיים ימים אפשר לעמוד וללקט גיליונות רבים מכל הני ספדני שעמדו לנסות לתאר את אישיותו רבת הגוונים של רבינו זצ"ל. יש שהזכירו את דרכו המיוחדת בעבודת ה', אחרים תיארוהו כמחנך דגול, ויש שהעלו על נס את יצירתו המקיפה שסללה נתיבים בלימוד המקרא והבנת דרשות חז"ל. אך דומה שהתואר ההולם אותו מכול הוא היותו "איש האהבה", אשר ליבו הגדול היה דבוק תדיר באהבת השם והטבה לברואיו.

דרכו הייתה לעבוד את ה' שלא על מנת לקבל פרס, לא רק כאמצעי להגיע לאיזה תכלית, אלא מתוך "וְאֶהְבֶּתְ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיהָ כָּל לִבְהָ וְכָל נַפְשָׁהּ וְכָל מְאֹדָהּ" אשר כך ניתן להגיע ל"וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֶנֶכִּי מְצֻוֶּה הַיּוֹם עַל לִבְהָ". ואכן - ר' לייב תמיד ראה בלימוד התורה וקיום המצוות כאמצעים שניתנו לו כדי שיוכל לבטא בהם את אהבת חייו.